

هنجاریابی مقیاس جو خانواده برای خانواده ایرانی ساکن تهران

شیدا ملاشریفی*، حسن وخشور، دکتر محمد کاظم سلیمی زاده***

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف هنجاریابی فرم واقعی^۱ مقیاس جو خانواده برای خانواده‌های ایرانی براساس نظریه کلاسیک می‌باشد. نمونه آماری شامل ۵۱۰ نفر از خانواده‌های عادی، که به روش تصادفی و تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند و ۳۶ نفر از خانواده‌های مشکل‌دار است. ابزار پژوهش، مقیاس جو خانواده (فرم ۲) می‌باشد. پایایی مقیاس به دو روش ضریب آلفای کرونباخ برای هر ده خرده‌مقیاس و روش بازآزمایی به فاصله ۱/۵ ماه و محاسبه ضریب همبستگی پیرسون برای هر یک از خرده‌مقیاس‌ها به دست آمد. آلفای محاسبه شده دامنه‌ای از ۰/۵۶ تا ۰/۷۹ و ضریب همبستگی آن‌ها دامنه‌ای از ۰/۶۳ تا ۰/۸۳ را در بر گرفت. در روایی تشخیصی، تفاوت میانگین گروه‌های عادی و مشکل‌دار با آزمون t مستقل مورد مقایسه قرار گرفت، که نتیجه در همه خرده‌مقیاس‌ها غیر از «پیشرفت مدار» و «سازماندهی»، معنادار بود.

کلیدواژه‌ها: هنجاریابی، مقیاس جو خانواده، تعامل خانوادگی.

---

email: m_sharifi5909@yahoo.com

*کارشناس ارشد سنجش و اندازه‌گیری

**استادیار گروه روانسنجی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه علامه طباطبایی

مقدمه

خانواده، از ارکان عمده و نهاد اصلی هر جامعه‌ای به شمار می‌رود و کانون اصلی ظهور عواطف انسانی و روابط صمیمانه میان افراد است. می‌توان گفت عملکرد خانواده تأثیر مستقیم و به‌سزایی بر عملکرد جامعه دارد، به‌عبارت دیگر جامعه سالم جامعه‌ای است که از خانواده‌های سالم تشکیل شده باشد و این در حالی است که در دهه‌های اخیر خانواده‌ها با مسائل متعددی مواجه شده‌اند که اثر سوئی بر کارکرد مطلوب آن‌ها داشته است. در دوران معاصر، خانواده ایرانی نیز، در معرض تغییرات ساختاری قرار گرفته که همین امر روابط موجود میان اعضای خانواده را دچار دگرگونی نموده است، به تبع این دگرگونی، هنوز هنجارها به مثابه قواعد رفتاری که مورد پذیرش همگانی باشند به صحنه اجتماعی نیامده‌اند، به همین علت رفتار در محیط خانوادگی دارای پراکندگی است و در نتیجه قوی‌ترین پیوندهای انسانی در مستحکم‌ترین قرارگاه آن، یعنی نظام ریشه‌دار خانواده راه، در معرض تهدید جدی قرار می‌دهد (عامری، ۱۳۸۱). چنین مسایلی توجه درمانگران را هر چه بیشتر به حل مشکلات خانواده‌ها در ابعاد مختلف و ارایه راهبردهای مؤثر جلب کرده است. یکی از جنبه‌های مورد توجه درمانگران در حل مشکلات خانواده‌ها، روابط بین فردی است. به‌طور کلی در چهل سال گذشته آن هم بیشتر تحت تأثیر نهضت «انسان‌گرایانه - اگزستانسیال»^۱ انحراف محسوسی از درمان فردی و فرآیندهای روانی به سمت عوامل محیطی و بین‌الاشخاصی^۲ به‌وجود آمده است ... (جی‌هی‌لی، به نقل از ثنایی، ۱۳۷۹) و بدین ترتیب جهت درمان از فرد به گروه و پس از آن به خانواده تغییر کرد و نهضت «خانواده درمانی»^۳ شکل گرفت که در این نهضت، ارتباط و روابط خانوادگی به‌عنوان یکی از نیروهای اساسی و مؤثر در مسائل خانوادگی مطرح می‌باشد.

ویلیکینسون (۱۹۹۸)، خانواده‌ها را سیستم‌های مهمی می‌داند که در مورد رشد و گسترش جسمی و روان اجتماعی اعضای‌شان فکر می‌کنند و بنابراین سزاوار دربرگیری تحقیقات و توجه افراد حرفه‌ای هستند که یا در زمینه درمان کار می‌کنند یا در زمینه پیشگیری از مشکلات روان‌شناختی و مرتبط با سلامت افراد. به نظر وی خانواده‌ها می‌توانند به‌عنوان سیستم‌های باز و پویایی تعریف شوند که دربرگیرنده اعضا با ارتباطات متقابل دوطرفه، توصیف می‌شوند.

بارکر (۱۹۹۲) معتقد است: اساس رویکرد سیستمی به خانواده بر این اعتقاد استوار است که سیستم خانواده، چیزی بیشتر از مجموع اجزای آن است و به همین دلیل، این سیستم باید به‌عنوان یک کل^۴ در نظر گرفته شود (موسوی، ۱۳۸۲).

برآوردها نیز نشان می‌دهد ۹۰٪ کلیه زوج‌های پریشان، مشکلات ارتباطی را به‌عنوان عامل مهم در روابط‌شان ذکر می‌کنند (برنشتاین، به نقل از پورعابدی، ۱۳۸۰).

نتایج تحقیقات مختلف در مورد خانواده نشان داده است که اعضای خانواده به‌عنوان یک گروه، تعاملات پیچیده‌ای با یکدیگر دارند که احتمال دارد متأثر از محیط کلی خانواده باشد، تا آنجا که

عده‌ای از متخصصان روان‌شناختی و درمانگران خانواده بر این عقیده‌اند که بهترین ملاک و معیاری که براساس آن می‌توان کیفیت اخلاقی، اجتماعی و روانی افراد را مورد ارزیابی و دقت قرار داد، همان شبکه ارتباطی اعضای خانواده و مجموعه قوانین حاکم بر محیط و جو خانواده می‌باشد. به همین اعتبار، خانواده را امروزه به‌عنوان یک سیستم اجتماعی و ارتباطی تعریف می‌کنند که سلامت اعضای آن و به تبع آن سلامت جامعه، بازتابی از عملکرد مناسب آن تلقی می‌شود در تأیید این مدعا می‌توان به نظر برتالانفی (۱۹۶۸) اشاره کرد که: «در خانواده اعضا پی‌درپی در تعامل هستند و متقابلاً بر همدیگر مؤثرند» آفته و ویکس (۱۹۸۵) بر این اعتقادند که: «در واقع، سیستم خانواده یک ارگانیسم زنده است. سلامت و توانایی آن برای انجام وظیفه متأثر از سلامت تمامی اعضایش است. گذشته از این‌ها، در خانواده به‌عنوان یک سیستم، کانون توجه بر رابطه بین عناصر است نه خود عناصر» (گلادینگ، به نقل از بهاری، ۱۳۸۲).

شکل‌گیری رویکرد درمانی ارتباطی/استراتژیک در اواخر دهه ۱۹۵۰، تأثیر زیادی بر شالوده خانواده درمانی داشت و در آسیب‌شناسی خانواده منجر به رشد چشم‌گیری در مفهوم‌سازی شد. در پایان دهه ۶۰ نیز، دیگر دیگر کارهای مقدماتی تئوریک در زمینه رویکرد درمانی ارتباطی/تعاملی بر اساس ایده‌های تئوری عمومی سیستم‌ها، سایبرنتیک و تئوری اطلاعات^۷ مطرح شد. بنا به نظر واتزلویک، بوین و جکسون (۱۹۶۷) براساس این تئوری، تمام رفتار در هر سطحی ارتباط است، همان‌طور که فرد نمی‌تواند رفتار نکند، به‌همان ترتیب او نمی‌تواند ارتباط برقرار نکند (موسوی، ۱۳۸۲).

تشخیص‌های ارتباطی^۸، از اوایل دهه ۱۹۸۰ پیشرفت‌های بسیار زیادی کرده است و تحقیقات متعددی که در این زمینه انجام شده، تأثیر قدرتمند روابط و عوامل ارتباطی را بر رفتار، عواطف، شناخت و حتی فیزیولوژی انسان‌ها ثابت کرده است. دیدگاه ارتباطی معتقد است مهم‌ترین اطلاعات را می‌توان در فرآیندهای جاری میان مردم جستجو کرد. این دیدگاه به مجموعه‌ای از روش‌ها انجامیده است که روابط را مورد سنجش قرار می‌دهند (گهرینگ و همکاران، ۲۰۰۱).

در زمینه ابعاد ساختار خانواده، گهرینگ و مارتی (۱۹۹۲) چنین گزارش می‌دهند که «متخصصان بالینی و پژوهشگران رشته‌های مختلف بر سر این موضوع توافق دارند که برای توصیف ساختارهای خانواده، انسجام^۹ و سلسله مراتبی بودن^{۱۰} دو بعد اساسی به‌شمار می‌آیند. انسجام عموماً به پیوندها یا دلبستگی‌های عاطفی اشاره دارد که میان اعضای خانواده برقرار است و ویژگی سلسله مراتبی حاکی از اقتدار، سلطه‌گری، قدرت تصمیم‌گیری یا میزانی از نفوذ است که از سوی یکی از اعضای خانواده بر دیگر اعضای آن اعمال می‌شود» (گهرینگ و همکاران، ۲۰۰۱).

بوئن (۱۹۶۰) و استیرلین (۱۹۷۴) نیز در این باره می‌گویند «واضح و مبرهن است که انسجام و سلسله مراتب دو بعد بنیادی محسوب می‌شوند که به توصیف ساختار بین فردی نظام خانواده

می‌پردازند. انسجام به‌طور کلی به پیوند و پیوستگی میان اعضای خانواده اشاره دارد. ساختار انسجام، مواردی همچون تنظیم نزدیکی و دوری روابط میان اعضای خانواده و احترام به خلوت شخصی‌اشان را در برمی‌گیرد. در رجوع به نظام‌های خانواده، انسجام به‌عنوان گستره‌ای تعریف می‌شود که اعضای خانواده، در آن در حکم کلی منسجم، سازماندهی می‌شوند» (کرانچیفلد، ۱۹۸۷).

به گزارش باگنر و همکاران (۱۹۹۴)، با وجود این که اهمیت ارزیابی^{۱۱} خانواده با انجام پژوهش‌های فراوان به اثبات رسیده است، اما این روش هنوز به‌صورت یک روش متداول بالینی در نیامده است. گرچه بسیاری از کتاب‌های مرجع، ارزیابی‌های مرتبطی راجع به روابط زناشویی و خانوادگی را در بر گرفته‌اند، اما تنها ۳۹٪ درمانگران مسایل زناشویی و خانوادگی، استفاده منظم از ابزار استاندارد شده را گزارش کرده‌اند (گهرینگ و همکاران، ۲۰۰۱). بدین ترتیب، نظر به اهمیت خانواده و روابط خانوادگی، کمبود ابزاری مناسب و دقیق در تشخیص مشکلات و تعیین راهبرد مناسب برای رفع آن‌ها، احساس می‌شود و وجود ابزاری که مسائل و مشکلات موجود در بطن خانواده و روابط اعضای آن را جستجو و تعیین کند، ضروری می‌نماید.

روش

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه خانواده‌های عادی شهر تهران در سال ۸۳ که در یکی از مناطق شهر تهران ساکن هستند و همچنین کلیه خانواده‌های مشکل‌داری که به‌دلیل مشکل خانوادگی خود به یکی از مراکز مشاوره و روان‌شناسی شهر تهران مراجعه کرده‌اند، می‌باشد. برای نمونه‌گیری از جامعه خانواده‌های عادی ۴ منطقه (۱،۵،۷،۱۲) به‌طور تصادفی انتخاب و به روش تصادفی چندمرحله‌ای از هر منطقه ۵۰ خانوار (جمعاً ۶۰۰ نفر) شامل خانواده‌های بدون فرزند، تک فرزند و چند فرزند در نظر گرفته شدند. برای گروه خانواده‌های مشکل‌دار، دو مرکز مشاوره از میان مراکز موجود در تهران انتخاب شدند و ۵۰ نفر از مراجعین آن‌ها به‌عنوان نمونه در نظر گرفته شدند. پس از کنار گذاشتن پرسشنامه‌های ناقص، گروه نمونه در خانواده‌های عادی ۵۱۰ و در خانواده‌های مشکل‌دار ۳۶ نفر می‌باشد که شاخص‌های توصیفی آن‌ها براساس جنس و تعداد اعضای خانواده در جدول‌های شماره ۱ و ۲ گزارش شده است.

جدول شماره ۱: فراوانی و درصد فراوانی خانواده‌های عادی و مشکل‌دار

جنس	خانواده عادی		خانواده مشکل‌دار	
	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی
مرد	۱۳۳	۲۶	۹	۲۵
زن	۱۶۱	۳۱/۶	۱۳	۳۶/۱
دختر	۱۲۰	۲۳/۵	۶	۱۶/۷
پسر	۹۶	۱۸/۹	۸	۲۲/۲
کل	۵۱۰	۱۰۰	۳۶	

جدول شماره ۲: فراوانی و درصد فراوانی تعداد اعضای خانواده های عادی و مشکل دار

خانواده مشکل دار		خانواده عادی		تعداد اعضا
درصد فراوانی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی	
۱۳/۹	۵	۹/۴	۴۸	۲
۲۲/۳	۸	۱۵/۱	۷۷	۳
۳۳/۳	۱۲	۳۰	۱۵۳	۴
۱۱/۱	۴	۲۳	۱۱۷	۵
۱۳/۹	۵	۱۴/۷	۷۵	۶
۵/۶	۲	۴/۷	۲۴	۷ و بالاتر
۰	۰	۳/۱	۱۶	گزارش نشده
۱۰۰	۳۶	۱۰۰	۵۱۰	کل

ابزار اندازه گیری

«مقیاس جو خانواده»^{۱۱} (فرم R) یکی از مجموعه ۹ مقیاس مربوط به جو اجتماعی است که در سال ۱۹۷۶ توسط رادولف موس و پرنیس موس طراحی شده است. جو خانواده که در سال ۱۹۸۶ توسط رادولف موس گسترش پیدا کرد سه حیطه اساسی بعد رابطه^{۱۲}، بعد رشد شخصی^{۱۳} و بعد بقاء نظام خانواده^{۱۴} را اندازه گیری می کند. این مقیاس از ۹۰ عبارت و ۱۰ خرده مقیاس تشکیل شده است که این خرده مقیاس ها، ادراک اشخاص را در مورد ویژگی های اجتماعی - محیطی خانواده های شان مورد ارزیابی قرار می دهند.

انسجام: میزان تعهد، کمک و حمایتی که هر یک از اعضای خانواده از دیگر اعضای خانواده به عمل می آورد.

بیانگری: گستره ای که اعضای خانواده در آن برای صادقانه عمل کردن و بیان احساسات خود به صورت مستقیم، تشویق می شوند.

تعارض: میزان صراحتی که در ابراز خشم، پرخاشگری و تعارض موجود میان اعضای خانواده وجود دارد.

استقلال: گستره ای که اعضای خانواده در آن جسارت، خودبستگی و قدرت تصمیم گیری دارند. پیشرفت مدار: گستره ای که فعالیت هایی هم چون فعالیت های مربوط به مدرسه و کار طبق پیشرفت مداری یا در محیطی رقابت جویانه انجام می شود.

منطقی - فرهنگی مدار: میزان علاقه ای که اعضای خانواده به فعالیت های سیاسی، اجتماعی، منطقی و فکری و فرهنگی دارند.

پرتکاپو - تفریحی مدار: میزان مشارکت در فعالیت های اجتماعی و تفریحی.

اخلاقی - مذهبی مدار: میزان تأکید به مسائل اخلاقی و مذهبی و ارزش ها.

سازماندهی: میزان اهمیتی که به سازماندهی شفاف و ساخت‌دار در برنامه‌ریزی فعالیت‌ها و مسؤولیت‌های خانواده وجود دارد.

کنترل: گستره‌ای که در آن، قوانین و روش‌های مربوط به انجام هر فعالیت برای دوام زندگی خانوادگی به کار گرفته می‌شود.

در تحقیق انجام شده روی گروه آمریکایی، پایایی بازآزمایی خرده‌مقیاس‌های این مقیاس با فاصله‌های زمانی ۲ ماه، ۴ ماه و ۱۲ ماه، دامنه‌ای از ۰/۵۲ تا ۰/۹۱ بوده است (موس و موس، ۱۹۹۸). طرح کلی پژوهش حاضر از نوع توصیفی است و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا به کمک روش‌های آمار توصیفی، به معرفی ویژگی‌های گروه نمونه، میانگین، انحراف استاندارد، فراوانی، درصد فراوانی، رسم نمودار و ارایه جدول و ... پرداخته شد. و پس از آن از روش‌های کلاسیک اندازه‌گیری، جمله آلفای کرونباخ برای به‌دست آوردن ضریب پایایی و روش همبستگی پیرسون برای به‌دست آوردن پایایی آزمون به روش بازآزمایی به‌کار گرفته شد.

یافته‌ها

برای محاسبه پایایی آزمون، از دو روش همسانی درونی و روش بازآزمایی استفاده شد. در بررسی همسانی درونی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ، با توجه به این که ضریب آلفا به‌صورت استاندارد، تنها درباره آزمون‌های همگون که در آن‌ها همه سؤال‌ها برای سنجش یک نوع خصیصه مکنون مشترک مطرح شده، به‌کار می‌رود، در آزمون‌هایی که برای سنجش عامل‌های گوناگون طرح شده باشد، این ضریب برای هر یک از خرده‌مقیاس‌ها به‌طور جداگانه محاسبه می‌شود که در این آزمون نیز محاسبه ضریب آلفا برای ده خرده‌مقیاس به‌طور جداگانه محاسبه شده است که نتایج کلی آن در جدول شماره ۳ ارایه می‌شود:

جدول شماره ۳: نتایج حاصل از بررسی پایایی خرده‌مقیاس‌های جو خانواده

به «روش همسانی درونی» (ضریب آلفا)

خرده‌مقیاس	ضریب آلفا	حداقل همبستگی سؤال با مقیاس	حداکثر همبستگی سؤال با مقیاس
انسجام	۰/۷۹۰	۰/۲۴۹۳	۰/۶۹۱۱
بیانگری	۰/۷۳۳	۰/۲۵۴۱	۰/۵۳۳۱
تعارض	۰/۶۹۹	۰/۲۲۸۶	۰/۵۱۶۶
استقلال	۰/۷۶۶	۰/۲۷۴۹	۰/۶۰۵۸
پیشرفت‌مدار	۰/۶۹۸	۰/۱۶۶۱	۰/۷۲۲۲
منطقی- فرهنگی مدار	۰/۷۱۹	۰/۲۳۸۶	۰/۶۴۸۲

۰/۳۹۶۸	۰/۱۲۸۷	۰/۵۷۲	پرتکاپو- تفریحی مدار
۰/۴۹۴۲	۰/۳۲۰۹	۰/۷۲۹	اخلاقی- مذهبی مدار
۰/۶۹۱۹	۰/۱۴۹۲	۰/۷۴۲	سازماندهی
۰/۴۲۲۶	۰/۱۰۸۹	۰/۵۵۹	کنترل

برای بررسی پایایی آزمون به روش بازآزمایی، داده‌های دو بار اجرای آزمون به فاصله ۱/۵ ماه به روی نمونه ۵۰ نفری با روش همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفت که در این روش نیز همبستگی دو بار اجرا برای هر ده خرده‌مقیاس محاسبه شد که نتایج در جدول شماره ۴ گزارش شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، بالاترین همبستگی مربوط به خرده‌مقیاس انسجام و پایین‌ترین همبستگی مربوط به خرده‌مقیاس تفریحی مدار است.

جدول شماره ۴: بررسی پایایی خرده‌مقیاس‌های جو خانواده

به روش بازآزمایی به فاصله ۱/۵ ماه

کنترل	سازماندهی	اخلاقی مذهبی مدار	تفریحی مدار	منطقی فرهنگی مدار	بیشرفت مدار	استقلال	تعارض	بیانگری	انسجام	
۰/۶۸	۰/۷۹	۰/۶۶	۰/۶۳	۰/۷۴	۰/۷۵	۰/۶۹	۰/۷۱	۰/۷۶	۰/۸۳	ضریب همبستگی پیرسون

روایی آزمون در دو بخش روایی محتوا، روایی تشخیصی مورد بررسی قرار گرفت. روایی محتوا به تحلیل منطقی محتوای یک آزمون بستگی دارد و تعیین آن براساس قضاوت ذهنی و فردی است. برای بررسی روایی محتوا (صوری)، ترجمه این مقیاس در اختیار سه نفر از اساتید و متخصصین امر قرار گرفت و پس از اعمال نظر اصلاحی آن‌ها، فرم نهایی جهت اجرا تهیه شد. یکی از روش‌های محاسبه روایی سازه، بررسی تفاوت‌های گروهی است که در این پرسشنامه نیز تفاوت نمره خانواده‌های عادی و مشکل‌دار به کمک روش آماری t مستقل مورد بررسی قرار گرفت که نتایج در جدول شماره ۵ آمده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در خرده‌مقیاس‌های «استقلال» و «سازماندهی» تفاوت معناداری بین دو گروه مذکور وجود ندارد اما در سایر خرده‌مقیاس‌ها، تفاوت معناداری بین میانگین خانواده‌های عادی و مشکل‌دار وجود دارد. در همه خرده‌مقیاس‌ها، میزان میانگین گروه عادی بیشتر از گروه مشکل‌دار است و در خرده‌مقیاس‌های تعارض و کنترل، میانگین گروه مشکل‌دار بالاتر است. در کل، این مقایسه نشان می‌دهد که این آزمون، قادر به تشخیص تفاوت بین دو گروه خانواده مشکل‌دار و خانواده عادی می‌باشد و از روایی تشخیصی لازم برخوردار است.

جدول شماره ۵: شاخص‌های توصیفی و مقایسه میانگین خرده‌مقیاس‌های جو خانواده در دو گروه خانواده‌های عادی و مشکل‌دار با آزمون t مستقل

خانواده	تعداد	خرده‌مقیاس	میانگین	انحراف استاندارد	t	درجه آزادی	سطح معناداری
عادی	۵۱۰	انسجام	۶/۳۳	۲/۲۸	۵/۹۷	۵۴۴	۰/۰۰۰
	۳۶		۳/۸۹	۳/۴۴			
عادی	۵۱۰	بیان‌گری	۵/۸۶	۲/۲۵	۵/۳۸	۵۴۴	۰/۰۰۰
	۳۶		۳/۶۹	۳/۲۱			
عادی	۵۱۰	تعارض	۲/۹۸	۱/۹۳	۷/۰۸	۵۴۴	۰/۰۰۰
	۳۶		۵/۳۹	۲/۴۶			
عادی	۵۱۰	استقلال	۶/۲۸	۲/۳۵	۱/۵۰	۵۴۴	۰/۱۳۳
	۳۶		۵/۶۷	۲/۳۱			
عادی	۵۱۰	پیشرفت‌مدار	۶/۴۲	۱/۵۵	۲/۵۲	۵۴۴	۰/۰۱۲
	۳۶		۵/۷۲	۲/۰۷			
عادی	۵۱۰	منطقی- فرهنگی مدار	۵/۱۱	۲/۳۳	۳/۵۹	۵۴۴	۰/۰۰۰
	۳۶		۳/۶۷	۲/۱۹			
عادی	۵۱۰	پرتکاپو- تفریحی مدار	۵/۵۳	۱/۸۱	۴/۹۸	۵۴۴	۰/۰۰۰
	۳۶		۳/۸۶	۲/۸۶			
عادی	۵۱۰	اخلاقی- مذهبی مدار	۵/۴۸	۲/۱۴	۳/۱۰	۵۴۴	۰/۰۰۲
	۳۶		۴/۳۳	۲/۰۸			
عادی	۵۱۰	سازمان‌دهی	۵/۵	۲/۳۸	۰/۰۰۵	۵۴۴	۰/۹۶۶
	۳۶		۵/۵	۲/۶۸			
عادی	۵۱۰	کنترل	۴/۲۷	۲/۰۱	۳/۲۴	۵۴۴	۰/۰۰۱
	۳۶		۵/۳۹	۱/۶۶			

برای بررسی معناداری تفاوت بین میانگین خانواده ایرانی با خانواده آمریکایی، میانگین گزارش شده برای خانواده آمریکایی در دفترچه راهنمای آزمون با میانگین محاسبه شده برای گروه نمونه ایرانی با به‌کارگیری آزمون t برای هر ده خرده‌مقیاس مورد مقایسه قرار گرفت، که نتایج آن در جدول شماره ۶ گزارش شده است. با توجه به جدول، ملاحظه می‌شود که از نظر آماری، تفاوت معناداری بین میانگین‌های خانواده‌های ایرانی و خانواده‌های آمریکایی در هیچ یک از خرده‌مقیاس‌های ده‌گانه وجود ندارد.

جدول شماره ۶: مقایسه میانگین خرده‌مقیاس‌های جو خانواده

در دو گروه خانواده آمریکایی و ایرانی

خرده‌مقیاس	میانگین آمریکایی	انحراف استاندارد	میانگین ایرانی	انحراف استاندارد	آزمون t	سطح معناداری
انسجام	۶/۶۱	۱/۳۶	۶/۳۳	۲/۲۸	۰/۳۵۲	۰/۴۱۲
بیانگری	۵/۴۵	۱/۵۵	۵/۸۶	۲/۲۵	۰/۴۷۲	۰/۵۸۶
تعارض	۳/۳۱	۱/۸۵	۲/۹۸	۱/۹۳	۰/۵۲۳	۰/۵۱۷
استقلال	۶/۶۱	۱/۱۹	۶/۲۸	۲/۳۵	۰/۳۲۰	۰/۶۱۶
پیشرفت مدار	۵/۴۷	۱/۶۱	۶/۴۲	۱/۵۵	۰/۷۵۵	۰/۴۳۱
منطقی- فرهنگی مدار	۵/۶۳	۱/۷۲	۵/۱۱	۲/۳۳	۰/۳۱۸	۰/۷۶۳
پر تکاپو- تفریحی مدار	۵/۳۵	۱/۸۷	۵/۵۳	۱/۸۱	۰/۳۲۲	۰/۷۴۲
اخلاقی- مذهبی مدار	۴/۷۲	۱/۹۸	۵/۴۸	۲/۱۴	۰/۹۳۱	۰/۱۱۴
سازماندهی	۵/۴۱	۱/۸۳	۵/۵۰	۲/۳۸	۰/۸۲۵	۰/۱۲۳
کنترل	۴/۳۴	۱/۸۱	۴/۲۷	۲/۰۱	۰/۳۸۴	۰/۶۳۲

در تبدیل و معادل‌سازی نمرات آزمون، ابتدا نمرات خام آزمودنی‌ها به نمرات استاندارد Z و سپس به نمرات استاندارد با میانگین ۵۰ و انحراف استاندارد ۱۰ یعنی نمره استاندارد T تبدیل می‌شود. در جدول شماره ۷ شاخص‌های میانگین و انحراف استاندارد ده خرده‌مقیاس، در جدول شماره ۸ نمرات نرم آنها براساس نمرات خام و در جدول شماره ۹ نمرات نرم ناسازگاری خانواده گزارش شده است.

جدول شماره ۷: میانگین و انحراف استاندارد خرده‌مقیاس‌های ده‌گانه جو خانواده

خرده‌مقیاس	میانگین	انحراف استاندارد
انسجام	۶/۱۷	۲/۴۴۶
بیانگری	۵/۷۲	۲/۳۹۱
تعارض	۳/۱۴	۲/۰۶۲
استقلال	۶/۲۴	۲/۳۵۶
پیشرفت مدار	۶/۳۷	۱/۶۰۲
منطقی - فرهنگی مدار	۵/۰۱	۲/۳۵۱
پر تکاپو - تفریحی مدار	۵/۴۲	۱/۹۴۴
اخلاقی - مذهبی مدار	۵/۴۰	۲/۱۶۲
سازماندهی	۵/۵۰	۲/۴۰۶
کنترل	۴/۳۵	۲/۰۰۸
ناسازگاری خانواده	۱۵/۱۲	۵/۸۶۰

جدول شماره ۸: نمرات خام و نمرات استاندارد خرده‌مقیاس‌های ده‌گانه جو خانواده

نمره خام	کنترل	سازمان‌دهی	اخلاقی-مذهبی مدار	پرتکاپو-تفریحی مدار	منطقی-فرهنگی مدار	پیشرفت مدار	استقلال	تعارض	بیانگری	انسجام
۰	۲۸	۲۷	۲۵	۲۲	۲۹	۱۹	۲۴	۳۵	۲۶	۲۵
۱	۳۳	۳۱	۳۰	۲۷	۳۳	۲۱	۲۸	۴۰	۳۰	۲۹
۲	۳۸	۳۵	۳۴	۳۲	۳۷	۲۳	۳۲	۴۴	۳۴	۳۳
۳	۴۳	۴۰	۳۹	۳۸	۴۱	۲۹	۳۶	۴۹	۳۹	۳۷
۴	۴۸	۴۴	۴۴	۴۳	۴۶	۳۵	۴۱	۵۴	۴۳	۴۱
۵	۵۳	۴۸	۴۸	۴۸	۵۰	۴۱	۴۵	۵۹	۴۷	۴۵
۶	۵۸	۵۲	۵۳	۵۳	۵۴	۴۸	۴۹	۶۴	۵۱	۴۹
۷	۶۳	۵۶	۵۷	۵۸	۵۸	۵۴	۵۳	۶۹	۵۵	۵۳
۸	۶۸	۶۰	۶۲	۶۲	۶۳	۶۰	۵۷	۷۴	۶۰	۵۷
۹	۷۳	۶۵	۶۷	۶۸	۶۷	۶۶	۶۲	۷۸	۶۴	۶۲

جدول شماره ۹: نمرات خام و استاندارد T در ناسازگاری خانواده

نمره خام	نمره استاندارد T	نمره خام	نمره استاندارد T	نمره خام	نمره استاندارد T
۰	۲۱	۱۷	۵۳	۳۵	۸۵
۱	۲۳	۱۸	۵۵	۳۶	۸۷
۲	۲۵	۱۹	۵۷	۳۷	۸۹
۳	۲۷	۲۰	۵۹	۳۸	۹۱
۴	۲۹	۲۱	۶۰	۳۹	۹۳
۵	۳۱	۲۳	۶۳	۴۰	۹۴
۶	۳۳	۲۴	۶۴	۴۱	۹۶
۸	۳۷	۲۵	۶۶	۴۲	۹۸
۹	۳۹	۲۶	۶۸	۴۴	۱۰۳
۱۰	۴۱	۲۷	۷۰	۴۵	۱۰۵
۱۱	۴۳	۲۸	۷۱	۴۶	۱۰۸
۱۲	۴۵	۳۰	۷۵	۴۷	۱۱۰
۱۳	۴۷	۳۱	۷۷	۴۸	۱۱۲
۱۵	۵۰	۳۲	۸۰	۴۹	۱۱۴
۱۶	۵۱	۳۳	۸۲	-	-

بحث و نتیجه‌گیری

برای پایایی آزمون، دو روش همسانی درونی و بازآزمایی به‌کار گرفته شد. در بررسی پایایی آزمون به روش همسانی درونی به‌دلیل این که آزمون موردنظر عوامل گوناگون را می‌سنجد، ضریب آلفا برای هر یک از خرده‌مقیاس‌ها به‌طور جداگانه محاسبه شد و میانگین ضرایب خرده‌مقیاس‌های ده‌گانه، $0/62$ به‌دست آمد. نتایج نشان داد، در خرده‌مقیاس «انسجام» ضریب آلفای به‌دست آمده $0/790$ می‌باشد و سؤال‌های 61 و 21 این مقیاس با خرده‌مقیاس مذکور، بیشترین و سؤال‌های 11 و 81 کمترین همبستگی را با آن دارند. میزان آلفا برای خرده‌مقیاس «بیانگری»، $0/733$ است و سؤال‌های 82 و 22 با خرده‌مقیاس بالاترین و سؤال 12 کمترین همبستگی را با آن دارند. ضریب آلفا برای خرده‌مقیاس «تعارض»، $0/699$ محاسبه شد که این خرده‌مقیاس با سؤالات 3 و 63 بالاترین و با سؤالات 72 و 83 پایین‌ترین همبستگی را دارند. در خرده‌مقیاس «استقلال» ضریب آلفا، $0/766$ می‌باشد که بالاترین همبستگی را با سؤالات 34 ، 54 و 74 و پایین‌ترین همبستگی را با سؤالات 24 و 44 دارد. ضریب آلفا برای خرده‌مقیاس «پیشرفت‌مدار»، $0/698$ گزارش شده که با سؤال‌های 45 ، 55 ، 65 و 75 به دلیل همبستگی پایین با آن تا حدودی باعث کاهش میزان ضریب آلفا شده‌اند. در خرده‌مقیاس «منطقی- فرهنگی‌مدار» آلفایی به‌دست آمده $0/719$ می‌باشد که سؤال‌های 56 و 66 بالاترین همبستگی را و سؤال 16 همبستگی پایینی با آن دارد. ضریب آلفا برای خرده‌مقیاس «تفریحی‌مدار»، $0/527$ شد که سؤال 77 بالاترین و سؤال 37 پایین‌ترین همبستگی را با آن دارد. در خرده‌مقیاس «اخلاقی- مذهبی‌مدار» آلفای کرونباخ $0/729$ است و سؤالات 8 و 18 بیشترین همبستگی را با آن دارد و نیازی به حذف هیچ سؤالی نیست. آلفای گزارش شده برای خرده‌مقیاس «سازماندهی» $0/742$ است و سؤال‌های 39 و 79 بالاترین همبستگی و سؤال‌های 49 و 29 پایین‌ترین همبستگی را با آن دارد. ضریب آلفای خرده‌مقیاس «کنترل» $0/559$ شد که با سؤال‌های 10 و 20 بیشترین همبستگی را نشان داد و نیازی به حذف هیچ سؤالی نیست. در نهایت این که پایاترین خرده‌مقیاس، «انسجام» با آلفای $0/78$ کمترین آلفا برای مقیاس «کنترل» حدود $0/56$ محاسبه شد. در تحقیقی که رادولف موس روی گروه خانواده‌های آمریکایی انجام داد، بیشترین آلفا ($0/78$) مربوط به خرده‌آزمون «انسجام» گزارش شده است که با نتایج این پژوهش همخوانی دارد، اما میزان پایایی خرده‌مقیاس «کنترل» در این تحقیق پایین‌تر از میزان آن در بررسی موس است و کمترین آلفا ($0/61$) در نمونه موس مربوط به خرده مقیاس «استقلال» است.

در روش بازآزمایی، ضریب همبستگی نمرات در دو نوبت به فاصله یک ماه و نیم برای 50 نفر از آزمودنی‌ها اجرا شد. میانگین ضرایب پایایی برای 10 خرده‌مقیاس این آزمون $0/72$ ، پایاترین

خرده‌مقیاس در مدت زمان طی شده خرده‌مقیاس «انسجام» با ضریب همبستگی ۰/۸۳ و کمترین ضریب بازآزمایی برای خرده‌مقیاس «پرتکاپو - تفریحی مدار» با ضریب همبستگی ۰/۶۳ به‌دست آمد. در تحقیقی که موس انجام داد، میانگین پایایی بازآزمایی برای ۱۰ خرده‌مقیاس به فاصله ۲ ماه ۰/۷۷ محاسبه شد. پایاترین خرده‌مقیاس، «انسجام» بود که با تحقیق حاضر همخوان است و ناپایاترین، «استقلال» به‌دست آمد و در فاصله زمانی ۱۲ ماه نتایج نشان داد که خرده‌مقیاس «اخلاقی - مذهبی مدار» و «سازماندهی» در طولانی مدت بیشترین ضریب بازآزمایی را و خرده‌مقیاس «استقلال» دوباره کمترین ضریب را دارد.

در بررسی روایی محتوای آزمون، سؤالات، پس از ترجمه در اختیار سه نفر از اساتید قرار داده شد و نظر اصلاحی آن‌ها در تهیه فرم نهایی اعمال گردید.

در روایی تشخیصی آزمون، با به‌کارگیری آزمون t مستقل، میانگین خانواده‌های عادی و مشکل‌دار مقایسه شد و نتایج نشان داد در خرده‌مقیاس‌های «انسجام، بیانگری، پیشرفت‌مدار، منطقی - فرهنگی مدار، پرتکاپو - تفریحی مدار، اخلاقی - مذهبی مدار، تعارض و کنترل» تفاوت معناداری بین میانگین گروه‌ها وجود دارد، که در خرده‌مقیاس‌های «تعارض و کنترل»، میانگین خانواده‌های مشکل‌دار بیشتر است و این نتیجه با نتایج تحقیقی که موس روی خانواده‌های آمریکایی انجام داد، هماهنگ است.

از مقایسه میانگین خرده‌مقیاس‌های ده‌گانه در نمونه آمریکایی و ایرانی به کمک آزمون t مشخص شد که در هیچ یک از آن‌ها تفاوت معناداری بین گروه‌ها وجود ندارد. دلیل مقایسه میانگین خرده‌مقیاس‌های ایرانی با نمونه آمریکایی این بوده است که مشخص شود اجراکنندگان این پرسشنامه در صورت ضرورت می‌توانند به میانگین‌های نمونه آمریکایی استناد کنند یا خیر. با توجه به این‌که در این بخش پژوهش بین میانگین خرده‌مقیاس‌های ده‌گانه جو خانواده نمونه ایرانی و نمونه آمریکایی تفاوت معناداری وجود ندارد پس در صورت در دسترس نبودن میانگین و هنجار ایرانی می‌توان در این پرسشنامه به میانگین و هنجار آمریکایی آن نیز استناد کرد.

با توجه به یافته‌های این پژوهش پرسشنامه «مقیاس جو خانواده» از ویژگی‌های روان‌سنجی (پایایی و روایی) مناسبی برخوردار است که پیشنهاد می‌شود از این پرسشنامه در بررسی‌های مربوط به خانواده و مشاوره خانواده استفاده شود.

یادداشت‌ها

1. Real form
2. Humanistic-existential
3. Interpersonal
4. Family therapy

9. Cohesinx
10. Heirarchy
11. Evaluation
12. The family Environment Scale

5. whole	13. Relationship dimension
6. Interaction	14. Personal dimension
7. Information Theory	15. System maintenance dimension
8. Relational diagnosis	

منابع

- برنشتاین، فیلیپ. اچ. برنشتاین، مارسیتی (۱۳۸۰). *زناشویی درمانی از دیدگاه رفتاری-ارتباطی*، ترجمه حسن پورعابدی نائینی و غلامرضا منشی، تهران: انتشارات رشد.
- عامری، فریده (۱۳۸۱). *بررسی تأثیر مداخلات خانواده‌درمانی راهبردی در بروز اختلاف زناشویی*، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- گلادینگ، ساموئل (۱۳۸۱). *خانواده‌درمانی، تاریخچه، نظریه و کاربرد*، ترجمه فرشید بهاری و همکاران. تهران: انتشارات تزکیه.
- موسوی، اشرف سادات (۱۳۸۲). *خانواده‌درمانی کاربردی با رویکرد سیستمی*، تهران: انتشارات الزهرا.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۸۰). *تحلیل داده‌های چند متغیره در پژوهش رفتاری*، تهران: نشر پارسا.
- هی‌لی، جی (۱۳۷۹). *روان‌درمانی خانواده*. ترجمه باقر ثنائی، تهران: انتشارات امیرکبیر.

- Gehring, Thomas, M. & Debry, Marainne & Smith, Peter, K. (2001). *The family system test*. First published. USA and Canada, Taylor & Francis Inc.
- Hambleton, r.k. (1993). *Principles and selected application of item response theory educationed measurment U.S.A: oryxpress*.
- Kranichfeld, M.L. (1987). *Rethinking family power*, Journal of Family Issue 8:42-56.
- L'Abate, L.(2001). *Distance Writing and Computer assited Interventions in psychiatry and Health*, westport, CT:Ablex.
- Marshack, kathy, J.(2001). *A Systemic Assessment of the Family/Business System Using the Family Environment Scale and the Work Environment Scale*. A practice paper for the USABE Conference Orlando Florida, February 2001.
- Mikesell, Richard, H. & Lusteran, Don-David & McDaniel, Susan, H. (1998). *Interating family therapy*. Washington, DC. Third printing, American Psychological Association.
- Moos, R. & Moos, B. (1998). *The staff workplace and the quality and outcome of substance abuse treatment*. Journal of Studies on Alcohol, 59, 43-51.
- Nurse, Rodney, A. (1999). *Family Assessment*. First published, U.S.A. john Wiley & Sons, Inc.
- Rameshwar Srivastava, M.S. & Laxley W. Rodney (2003). *Family And Community Violence Prevention Program (FCVP) Instrument Scoring Manual*.
- Steinhauen, H. C. & Wolgensinger, E. (2004). *Adaptaion of Global Scale of the Family Environment*.
- Wilkinson, Ian (1998). *Child & Family assessment*. Second edition, London and Newyork, Routledge.